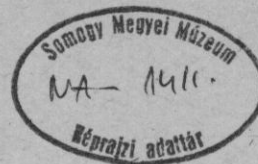

K

GYŰJTŐ: JELI JÓZSEF
GYŰJTÉS IDEJE: 1981.

TART: A SÜMMÁSOK ÉS A PUSZTAI GAZDASÁGI
CSELEDEK KAPCSOLATAI

18
24 lap, 4 foto, 3 MELLEKLET

FÖLDRAJZI MUTATÓ: GÖLLE
STAMPUTATÓ: XVII, 2

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

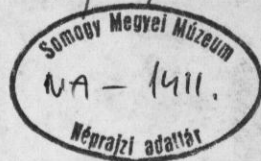
LELTÁRKOMÁS

ATVEZETVE AZ EGYSEGES LTK. 4437-es TETELE TŐL

Önkéntes: Honismereti gyűjtőpályázó!
JELI JÓZSEF, Pécs, Magyarürügi ut 118, 7635
nyugdíjas.

A Summások és a pusztai gazdasági cselédek
kapcsolatai

11/18/12

1931-ben is Mindenszentek napján, november elsején leesett az első hó, és bizony megmaradt a következő év március derekáig. Az emberi szervezet megszokta a hideget ha nehezen is, de azért elviseljük.

- Korán jött a hideg! - mondotta nagyanyám, ráért volna még. A harmados kukoricát sem tudtuk leszedni. Pedig abból kell, hogy kapjunk egy kis pénzt, hogy a télire a meleg holmit megtudjuk vásárolni, szintén mondotta nagyanyám.

- Legalább a summások maradtak volna még itt egy hétig. Lesegítették volna törni a kukoricát vasárnap - mondotta nagyanyám.

- Igazad van Örzse" mondotta nagyapám, mert eljöttek volna a lányok. Azok az igazi fehérnépek: Ilonka, Bözsi, és a Juliska, - mondotta nagyapám.

Mivel november elsején a summások hat hónapi szerződése lejárt, visszaköltöztek az állandó bejelentett lakásukra. A János, Jóska nagybátyáim nem találták a helyüket, dultak, fultak. Semmi sem volt jó.

- Mondta is a Jóska bátyám. - Mikor lesz még május elseje, hogy jönnék vissza a summások.

Somogy megye Gölle pusztára az uradalomba minden év május elsején Vas megyéből, vagy Zala megyéből jöttek munkára.

1931-32-es évben jártam a 3. elemibe. Ugy emlékszem vissza, mintha csak tegnap történt volna: november hónapban egy dereka táján, korán beesteledett. Mindegyik nagybátyám haza jött, nem szoktak elmaradni. Inkább utána mentek még el a pusztán, de mindig megmondták, hogy hol tartozkódnak. A nagyapám úgy nevelte őket.

Annak idején a családuk anyagilag jól állt. A családban 4 kereső volt, csak a nagyanyám meg hát én, mint suttyó gyerek nem kerestünk. Nem volt akkor gond, hogy mit reggelizünk, vagy vacsorázunk, mert friss borjas fiatal tehenünk volt. Naponta olyan 10-12 liter tejet adott. A családukban 4-5 liter tej ha elfogyott. A többit meg a szomszédoknak adtuk oda, vagy éppen megvettük. Pontosán vissza tudok emlékezni, hogy a summások majdnem minden este jöttek tejért, meg aludtejet is szívesen megvásárolták.

A nagyszüleim nem voltak - vestfények - mert annak idején ott Göllében így mondták, ha valaki irigy volt. Nagyanyám szívesen adott a summásoknak, ami nekünk volt. Nemcsak a nagylányok jártak oda, hanem a házastársak is. Sőt az idősebb, egyedülálló férfiak is.

A mi családukhoz a summások rendszeresen odajártak. Először is azért, mert a nagyszüleim, és a bátyáim emberszeretőek voltak. Meg az is közrejátszott,

hogy a bátyáim legények voltak és kurizáltak a lányoknak.

Igy igaz, hogy mindenki cseléd volt a pusztán. Csak annyi különbség volt a pusztaiak között, a summásoktól, hogy a summásoknak egy évben hat hónapig tartott a szerződésük, és csak addig laktak ott a pusztán. Cselédek meg több éven át. Volt olyan cseléd, aki egy pusztán született és ott is élt végig, amíg csak meg nem halt. Persze azt is itt meg kell említeni, hogy a szolgálélekü cselédek maradtak meg jobban egyhelyen, mert olyan is volt, aki ha meglátta az uraságot, megállt, hajbókol, és csak utána indult el, amikor az ur már eltávozott, persze, hogy ezt csak az idősebb cselédek csinálták, akik már nem tudtak a pusztán dolgozni.

Minden cseléd család arra törekedett, hogy legalább egy hizót letudjon vágni. Ha valami rendkívüli nem jött közbe, akkor karácsony előtt szoktuk levágni a disznót, hogy az ünnepekre lehessen húst az asztalra tenni. - Mindig mondta a nagyanyám, gyerekek egyetek! Legyen erőtök dolgozni! Ha van egészség, akkor van minden. Inkább járjunk feltos ruhába, minthogy éhesek legyünk! - mondta többször is nagyanyám.

A családukban mindegyik bátyám tudott citerázni, én is megtanultam. De mindnyájunk közül Jóska bátyám tudott a legjobban. Jóska bátyám igencsak eleven legény volt. Tudott is a nőknek a nyelvén beszélni. Kurizált is több lánynak. Szinte mágneses ereje volt a bátyámnak, mert alig, hogy haza jött, már ott is voltak a nagylányok. Mondta is a nagyanyám - hát legalább addig hagyjátok ezt a gyereket, míg rendbe szedi magát.

A Jóska bátyámnak nem kellett otthon semmit sem csinálni, a házkörül, mert azt a summáslányok, legények elvégezték, csak a bátyámnak kellett Ő hozzájuk menni citerázni.

Abban az időben Göllepuszta piarista papibirtok volt. A központja Somogy megye Mernye községben volt. A központ élén egy jószágfelügyelő volt, aki gyakran megjelent a pusztákon, fiatal tanárember volt, nyerges lóháton járt. Az idősebb egyházi emberek meg autóval járták a pusztákat. Mi pusztai gyerekek az urak autóját távolról lestük, de úgy, hogy azt ne vegyék észre. Mi cseléd gyerekek és a summások sem szerettek az urakkal találkozni. Így igaz, hogy ha kastély oldalán, a gyalogjárdán nem igen mentünk, épp úgy kikerültük azt is, mint a községben lévő csendőrlaktanyát.

Kicsit eltértem a summások életkörülményétől, és vándorlásuktól, de sok a mondanivalóm: ki kell, hogy adjam, mert csak így egész a történet:

A sorsfordulóig minden évben január és február 2-ig a summásgazda egy-két előmunkással, vagy pallérral, megjelent a pusztán az uraságnál, tisztartónál, vagy a kasznárnál, mert ilyen is volt, mint például Somogy megyében Alsóhetény pusztán Rozsos nevezetű kasznár. Igen agresszív, követelőző ember volt. Minden cseléd félt tőle. Még a legkisebb kisgyerekek is. Sőt, a felnőttek a gyerekeket

azzal ijesztették, hogy - majd jön a Kasznár ur! Ellátja a bajodat ...
Ilyen élet volt.

1932-ben, januárban komisz hideg volt. Egyik köznap délelőtt 10 órai iskola szünet alatt elfutottam a közeli község Hangya boltjába, ott lehetett legtöbb félét kapni, talán a mai törpe ABC-hez lehet hasonlítani, mert ott élelmiszertől kezdve gazdasági szerszámokat is lehetett vásárolni. De még egy-két munkásnadrágot vagy éppen inget. Én a boltban irkát vettem, és ott láttam a summásgazdát beszélgetni. Ugy emlékszek vissza, hogy Jáger Mihálynak hívták, derék, szép ember volt, pörgebajuszt viselt.

Arra neveltek bennünket, úgy az iskolában, mint otthon a családban, hogy mindenkinek köszönjünk, én is köszöntem minden felnőttnek, akár ismer-tem, akár nem. Akkor is köszöntem a summásgazdának, hogy "Dicsértessék a Jézus Krisztus" - mondotta, hogy mindörökké ámen!

Minden nap, vasárnap kivételével délután 4-5 óra között mentünk haza az iskolából. Én sem voltam jobb a Deákné vásznánál, mint a többi gyerek. Két sorba mentünk a gyalogjárdán. Majdnem minden parasztháznál volt házőrző-kutya. Az utcai deszkakerítést megrugtam, és beszakadt, mint a vékony jég.

Ugyanis az egész faluban az utcafelől a kerítés léccel, vagy deszkával volt elkerítve, de úgy, hogy azon az aprójószágok nem tudtak kibujni. Volt olyan gazda, aki kátránnyal, vagy fehér mésszel lefestette. Nem volt egysé- ges a falunak az utcai kerítése, mert volt olyan jobbmódu pölgár, aki már vaskerítést is készítetett. Volt olyan ház is, hogy eléggé el volt hanyagol- va, de az utcai kerítés az mutatós volt. Ha diszes volt a parasztháznak a ke- ritése az biztos, hogy a község előljáróságához tartozott, mert a község elől- járóságához a bíró, helyettes, és 6, 12, 18 főből álló esküdt ember tartozott. Azok között volt legeltetési társulat elnöke, csoportja. Templom Atya, és tár- sai. A községi bíró olyan ember volt, aki már jó a 40 éven felül volt. Legtöb- bet a község házában tartózkodott. Megtehetette, mert cselédje volt és nem kellett neki dolgozni a földön.

Megint csak letértem a sinről: a summások életéről, de olyan világ volt, hogy szinte nem is lehetett külön elszigetelni a summások életkörülmé- nyeit a pusztai néptől. Meg aztán ha valami baj volt a summásemberrel, mert annélkül nem ment az élet, ők is a jegyzőséggel, a község előljáróságával ke- rültek szembe. Habár mindig az uraságnak a szava volt a döntő, meghát a jegy- zőségen az uraknak.

Aznap amikor is az utcai kerítésnek a deszkáját betörtem, este jött a gazda. Nem tagadtam. Én voltam a tettes. Nagyapám családját szerető ember volt. Mikor mondta a gazda, hogy János bácsi "az unokája megrugta a kerítése- met, és összetörött". - Nagyapám csak azt kérdezte. - Igaz gyerek?! Igen papa! - Én voltam. Többet nem is szólt. Kiment a konyhából. Felment a padlásra, és

az elkerített padlásdeszkából egyet lefeszített és azt lehozta a padlásról és átadta a gazdának. A gazda azzal el is távozott.

Azért nem maradt csak annyiban: mikor elment a gazda; nagyapám ennyit mondott - fiam többet ne csinálj ilyet. Tudod, hogy mindjárt azt... mondják, hogy ilyenek ezek a pusztai kölykök!

- Igaza volt a nagyapámnak. Nem is felejtettem még most sem el. A nagyapámnak a mondása talán jobban hatott rám, mintha adott volna, egy-két nyaklevest.

Este volt, együtt volt az egész családnak. Nagyanyám kukoricalisztből készített dödölét, azt friss tejjel kifőzte. De még kukoricaporszáat is sütött, melyet amikor a sütőbe volt, szilvalekvárral meghintett. Igencsak finom volt. Azért azt meg kell hagyni, ha a prosza állt egy-két napig olyan volt mint a kaszakő. De azért elmajszoltuk.

Szokás volt a hosszú téli estéken is, hogy a családnakban Jóska nagybátyám egy-két órát citerázott. Saját magunkat szórakoztattuk, mert a lisztesláda tetején citeráztunk. Jóska bátyám tudott legjobban játszani a citerával. Én a láda mellé álltam, vagy éppen felültem rá. Az ujjamra tettem a sodrófát és ütemesen dörömböltem, mintha csak bőgő lett volna. Egy jó félóra múlva vizhólyag is keletkezett az ujjamon. Utána meg a fésűre cigaretta-papírt helyeztem, és azt fujtam, jó érzés is volt, mert csiklandozta a számat, és éles zenei hangot adott. A Jóska bátyám ügyes volt, mert cseresznye, vagy meggyhéhéjat megvékonyította és azt a nyelvére helyezte és azzal sipolt. Ilymódon kész zenekart képeztünk.

Egyik nap Jóska bátyám hozzám fordult:

- Figyelj Öcsém! Tessék - mondtam a bátyámnak. Irjál nekem egy levelet!
- mondtotta a bátyám.- Gondoltam, hogy szívesen, mindjárt mentem is az iskolás tarisznyámhoz. Nem most azonnal - mondtotta a bátyám, hanem majd esetleg holnap.

Másnap este irtam a levelet: - Ezt irjad címnek mondtotta a bátyám.

Kedves Ilonka!

Mióta elmentél haza, nem találok a helyemet. Üres az életem. Minden nap csak hozzád gondolok és éjszaka is, csak veled virgódom. Mindenki tudja itt a pusztán, hogy te vagy az én kedvesem. Az itteni cseléd lányok nem is akarnak szóba állni mindjárt, ha közeledek feléjük: aztmondják, hogy menjek az Ilonkámhoz! Így igaz, hogy nem haragszom érte, sőt szeretem is amikor mondják. Büszke is vagyok arra, hogy a nevedet említik meg. Azt tudom, hogy Vas megyében Kerka faluban lakol özvegy édesanyáddal, csak a házzámot nem tudom. Őszinte vagyok. Én csak egy elemet jártam ki, a betűket ismerem, de azért írni mégsem tudok. Az Öcsémet kértem meg hogy írjon levelet. És hogy most itt járt a

summásgazda a pusztán, a kopertás levelet átadtam őneki, hogy adja át a kezeidhez. Várom a leveledet. De még jobban azt a napot, amikor ismét láthatlak. "Csókol hü kedvesed! Jóska." Kelt. 1932. január 20.

Én megállapítottam, hogy a bátyám a leányt nagyon szerethette, mert alig várta, hogy kapjon levelet, és utána nyomban kellett is irnom választ a levélre. Szívesen tettem, mert Ő is jó volt hozzám. Boldog volt a bátyám. Husvétkor el is utazott a leányhoz. Az miatt volt is "dörmögés" a családban, mert sokba került, pénz pedig nem volt. Kettő mázsa kukoricát adott el a nagyanyám, hogy a bátyám eltudott utazni a kedveséhez.

Ilonka volt summánylány szolgálónak ment

Csalódás érte a nagybátyámat, mert Ilonka nem jött a következő évben Göllepusztára summásnak. Megtudta, hogy Körmentre ment és ott az egyik uriházhoz szolgálónak állt be. Kegyetlen volt a sors a bátyámhoz, mert akit szeretett, azt az uri világ magához láncolta. Sokáig sóvárgott a bátyám. Azt tudom, hogy igen emésztette magát, Közbe egy évre elment katonának. Kaposváron teljesítette a katonai szolgálatát, úgy mondták a 36-os Somogyi rossebbakáknál. Mint gyalogos katonákat úgy is csufolták, hogy bokorugrók. Bátyámnak nem Ilonka lett a felesége. Ez még a történethez tartozott.

Tudom, mert sokat beszéltek a szüleim és a bátyáim róla, hogy a katonaságnál is a summások, zsellér és a cselédszármazásu legények ott is szorosán együtt barátkoztak. Ott is elkülönültek a polgári származásuak, a jobb módu parasztlegények. Azt is hallottam, hogy a katonaságnál annak érdekében, hogy akik nem tudtak írni és olvasni, semmit nem tettek. Sőt azt mondták, hogy bőven elég, hacsak a nevét a baka letudja írni. Nem jó az, hogy a szegényember sokat tud, mert abból előbb-utóbb csak baj származik. Kezdenek elégedetlenkedni. Meg esetleg tisztilegénynek alkalmazták, mert a zsellér és a cselédlegények mindig is szolgálalelkűek voltak. Ha urat láttak menni, vagy velük szembe menni, félrehuzódtak. Ha beszéltek is azt is susogó hangon mondták.

A várva várt május elseje elérkezett. Somogy megye Gölle pusztáról keskeny ipari vasuti vágány vezetett Csoma-i vasut állomásra. A hat hónapra leszerződött summásokat a Csoma-i vasutállomásról lovasfolléval szállították a pusztára. A summásoknak a költözködésük a munkára úgy nézett ki, mintha menekültek volna, vagy mintha földrengés lett volna. Mert volt egy kofferjük, abban volt kisebb szükségletű tárgyaik. Ruhájuk, tisztító felszerelés. A ládájukra mindenkinek a neve rá volt írva. Arra emlékeztetett, mintha katonának vonultak volna be. Mindenkinek egy csomóba volt kötve a szerszáma, amellyel dolgozott: kasza, kapa, ásó, kettő és négyágu vasvilla. Egy zsákba meg az ágyneműjük volt kötve. Mert azt sem adott a földesur.

Szomorú, megható látvány volt a summásoknak a tavaszi érkezésük a pusztára, és ősszel meg a távozásuk. Talán így is mondhatjuk, hogy költöztek, mint a vadonban élő madarak...

A summások lakása

Szomorú, de így volt. Kiüresítették a pusztán a csikó, borjú tinóistállókat, az állatokat tavaszi és nyári hónapokban karánban tartották. Az állatok fekvőhelyét alomszalmával terítették meg, és azon feküdtek, vagy aludtak a summások. Az embereknek a fekvőhelyüket egymástól egy ágy szélességnek megfelelően téglával, vagy deszkával választották el. Kettes, vagy egyes fekhelyek voltak. Egy házaspár, egyedülálló férfi, vagy éppen két lány volt egy fekhelyen. Mindenkinek a fekhely végében a lábrésznél volt a ládája. A ládát egyben ülésre is használták. A járda közepén volt egy-két kecskelábu asztal, mely 4-5 méteres is lehetett. Amennyiben úgy volt, hogy "otthon" étkeztek, akkor az asztalt is használták étkezésnél.

A summásoknak a szálláshelyüket hodálynak neveztük. Az istállókban az állatoknak a fekhelyét úgy a jobb, mint a baloldalát fekhelynek használták a summások. Középen a járda szabad volt. A fejrésznél volt az állatoknak a jászolja, ott tartották az emberek a szerszámaikat, valamint a lábbeliket. Az is előfordult, /habár ritkán/ hogy a nagyszülők eljöttek látogatóba. Kisgyereket is hoztak magukkal. Összeszoroskodtak a részükre biztosított fekhelyen, az is gyakorlat volt, hogy a gyerekeket a jászolba fektették le. A summásoknál a szalmazsák ismeretlen volt.

Egy-két hónap utána summásoknak a fekhelyükön a szalma olyan volt, mint a pelyvával összekevert törekszalma, melyet dudvának mondtunk. Annak ellenére, hogy istállóban elterített szalmán feküdtek: azért rend volt a hodályban, sőt példás rend uralkodott. A summás emberek igen tiszták voltak. Minden kis időt, ha szabadok voltak, azonnal a tisztálkodásra fordítottak. Nagyon fegyelmezettek voltak. Még csak véletlenségből sem végezték a kis dolgukat a hodályban. De mégcsak nem is dohányoztak. Szigorúan betartották a szabályokat.

Mindenkinek volt egy faltelknője, vagy zománczott, vagy éppen horganyzott edénye, amelyben végezték a mosást, a "fürdést", ezt azért tettem idézőjelbe, mert az edényből hordták magukra a vizet, amikor mosakodtak a kezükkel. A kut általában mindig távol volt a barakhoz, vagy a hodályhoz. Az épület előtt volt egy-két vizeslajt. Abból eresztették ki a vizet, úgy az iváshoz, mint a mosakodáshoz, vagy a mosáshoz. Bizony, hogy sokszor megtréfálták őket, mert mindig volt kegyetlen ember, aki a lajtból kiengedte a vizet, és olyankor távolra lévő kuthoz kellett elmenni vizért. Nem volt kellemes korán reggel távolra elmenni vizért.

Siralmas volt a hodály környéke. Mert nem volt fedett árnyékszék, hanem 9-10 méter hosszú árkot ástak, és azt korláttal kerítették el, az árok szélére ülőkét szereltek és ott végezték a szükségletüket. Ugy a férfiak, mint a nők a kisdolgukat félreeső helyen végezték el. Keresték az alkalmas helyet, nehogy mégcsak véletlenül is valaki meglássa őket. Szemérmesek voltak. Vigyáz-

tak egymás erkölcsére.

A summások élelmezése:

Közel a barakhoz, vagy a hodályhoz volt építve a summások konyhája. Ott készítették a nyersanyagból a főtt ételeket. Így igaz, hogy a fősza-kács és a szakácsok nők voltak és a summásgazdának a felesége, palléroknek a hozzátartozójuk, vagy éppen valamelyik megbízható személy. Még csak annyit ehhez, hogy nem lehetett azt hallani, hogy sikkasztás, vagy egyéb visszaélés történt volna a konyhán, vagy éppen az anyaggazdálkodás területén.

A konyha úgy volt megépítve, hogy nagyméretű üstökben, fazekakban főztek. A konyha épülete zárt is volt, meg nyitott is, hogy a nagy füst és gőz ki tudjon menni. A főzéshez fát, kukoricaszárat, kukorica csutát, kender és lenszalmát használtak. Minden harmadik napon sütöttek kenyeret, olyan 5-6 kilosakat. Sok éhes ember volt, olyan 250 summás volt egy-egy puztán. Például: Somogy megyei Göllében, vagy Nagyberkiben, itt éltem és ezért is tudom ezt.

Már előtte egymappal fel kellett készülni a főzéshez. Mert krumplit kellett meghámozni. Babot tisztítani, vagy válogatni. Mivel az igen sok időt vett igénybe, 20-30 ember szorgalmas kezére volt szükség. Önként is jelentkeztek, de amennyiben önként jelentkező nem volt, akkor meg a summásgazda jelölt ki személyeket. Ezt a munkát pihenőidőben végezték. A nagy létszámú munkások között 5-6 ember mindig volt, akik könnyebb betegségbe /otthon/ voltak, és azok is segédkeztek a konyhán. Mindig volt mit tenni. Hol vizet, hol fát kellett bevinni a konyhára, vagy éppen a tüzet megrakni. Mert amikor a nők nekiláttak a tésztagyúrásnak, a tüzet valakinek kellett rakni, hogy forrjon a víz. A konyhai munka sem volt jobb, mint a kinti, sőt sok esetben még nehezebb volt. Minden a konyhában primitív módon történt. Emberi kézi erő végzett el mindennemű munkát.

Azt őszintén meg kell mondani, hogy a summásoknak a konyháján mindig tisztaság volt. Én ezt onnan tudom, hogy gyakran ott megfordultam. Mert amikor olyan suttyógyerek voltam már, félkonvenciós lovas kiskocsis voltam, és a többi munkám közti feladat az is volt, hogy a summásoknak vittem az ebédet ki a határba. Így igaz, hogy mindig megkínáltak étellel, mindig jó étvággyal ettem.

A summások napi étkezése:

Reggel fél liter tej, vagy rántott leves, mindegyik jó volt, mert frissen osztották, illetve mérték ki. Ebéd bab, vagy krumplileves volt, az is izletes volt, jó bő rántással volt készítve, tejfelt nem használtak a levesbe. Ha csak üres leves volt, akkor minden esetben főzelék, vagy kifőtt tésztát is készítettek, a tésztát saját kezükkel gyurták az asszonyok. Több mint 200 embernek igen sok leveles tésztát kellett gyurni. A kifőtt tésztára: krumplit, buzadarát, vagy /ritkábban/ turót hintettek. Mindig annyi kifőtt tésztát készítettek, hogy vacsorára is maradt. A summások általában cselédekből

lett zsellérekből, vagy egy-két holdas parasztcsaládból származtak. Ott-hon is ilyen étkezést tudtak saját maguknak általában biztosítani. Erős dologidőben, mint például az aratás, cséplés, masinázás, takarmány kaszálás, olyankor bab, és krumpligulyást is kaptak a summások. Jóízű volt, mert a hus megadta a kellemes zamatát. Minden esetben birkahúst kaptak. Arra nem emlékszem, hogy disznó, vagy borju, vagy éppen marhahúst kaptak volna. A legjobban elterjedt főzési technika a summásoknál a babgulyás, és a krumpligulyás volt.

Kenyérsütés:

Egy héten háromszor sütöttek kenyeret. Roppant nehéz fizikai munkát követelt a nőktől. Már este megcsinálták a kovászt, mert éjjél után már kezdtek a kenyeret dagasztani, természetesen kézzel. A kiszakajsztott tésztát szalmaszálból font szakajsztóba, vagy fátéknyőbe helyezték, de mielőtt a tartóba tették, lisztel meghintették, sőt szakajsztóruhát, vagy konyharuhát tettek a tartóba. Éppen ezért a kenyeres ruhát, szakajsztóruhának, konyharuhának, kenyeresruhának egyaránt mondtuk. A szakajsztóruha onnan ered, hogy a szakajsztóba volt, amiben kell a kiszakajsztott kenyér. A konyharuha meg a nevét onnan kapta, hogy a konyhában használták, leggyakrabban, sütésnél, főzésnél, azzal terítették le a kenyeret, tésztát, kalácsot. Kenyeres ruha meg onnan ered, legalább is nálunk annak idején így mondtuk, ha mentünk ki a határba dolgozni, hogy köss be a kenyeres ruhába. Oda is kötötték a reggeli, vagy éppen az uzsonát. A kenyeres ruhának mind a négy sarkát összekötöttük.

Talán ide tartozik az is, hogy gondosan kellett azt is végezni, mert úgy kellett a kenyeres ruhát megkötni, hogy azt kézzel könnyedén meglehessen fogni. Mikor kint voltunk a mezőn a kenyeresruhába, konyharuhába, szakajsztóruhába kötött élelmet egy helyre tettük. Nehogy megszáradjon, vagy valamilyen mezei ragadozó, vagy rágcsáló megdézsmálja, mert az sem volt ritka eset. Ha a földön volt az elemózsia, mert így is mondtuk, a kis hangyák bizony, hogy hamar ellepték. Hogy a kellemetlenségtől magunkat megtudjuk kimélni azt csináltuk, hogy az elkötött élelmünket valamelyik bokornak az ágára, vagy fának gallyára helyeztük. Ez a módszer nem volt jó, mert a ruhában igencsak megszáradt a kenyér, vagy éppen ha déli maradékból tettünk el a tűző napon, az meg megsavanyodott, vagy olyan kellemetlen szagot kapott, hogy már nem lehetett megenni.

Az embert a sors sok mindenre ráviszi: alkalmazkodtunk a természet-hez. Nem volt aki megmondja, hogy mit, hogy is volna jobb csinálni. Mindig az embernek kellett a saját józan eszét használni. Én cseléd voltam a pusztán. Együtt dolgoztunk a summásokkal, éppen ezért írom azt is, mert így volt. Summásoknak reggelit, ebédet mindig hoztak, csak uzsonát nem. Mi meg cselédek magunknál tartottuk a reggelit, és az uzsonát, ha azt akartuk, hogy az élelmünk ne kerüljön a ragadozók birtokába, vagy ne romoljon meg, Mindig ki kellett ta-

lálni, hogy mit, hogy is volna jobb csinálni. Azt is megcsináltuk, hogy a kenyeresruhába kötött élelmünket a földbe ástuk, hogy ne száradjon meg, és hűs helyen legyen. Meg azt is, hogy a fának, vagy éppen a széna kéve, mármint a gabonájéhoz, az árnyékba tettük. De ez sem volt megnyugtató, mert ahogy a nap ment, úgy az árnyék is változtatta a helyét, és már nem volt jó helyen. Meg az is megtörtént, hogy ha jött hirtelen a vihar, elázott az élelmünk. Minden a véletlenre volt bízva, amely aztán áttörte magát a szükségszerűségein.

Még a summásoknak az élelmezéséhez tartozik: minden hétre egy kiló sózott szalonnát kaptak, félkiló kenyeret, de minden másnap osztottak kenyeret, úgy egy kilót vágta le az 5-6 kilós gömbölyű kenyérből. Azt is meg kell mondani, hogy szép fehér kenyér volt, mikor már nem volt olyan nagy meleg az őszi felé, akkor a kenyér közé krumplit is tettek. A kenyér 5-6 napig is jó volt. Azt mondták az emberek, hogy azért jó, és nem savanyodott meg, mert jó volt a savtartalmának a százaléka. Így igaz, hogy nemigen került a moslékba a kenyér, mert mindig ehető volt.

Mikor az élelmet osztották a summásoknak egysorban álltak. Mire a "durrantos vége" megkapta a levest, az első fogást. Az eleje már a levest meg is ette. Legtöbbször a levesnél nem is ültek le az emberek, hanem csak úgy állva, gyorsan bekanalazták. Már a második fogásnál inkább leültek, ki éppen oda, ahol volt hely, árokszálen, vagy éppen a kocsira, vagy annak a rudjára. A summásoknak a reggelit, ebédet 25 literes tejeskannába vittük ki, meg az ivóvizet is.

A summásoknak szabadidejük csak akkor volt, ha rossz idő miatt nem tudtak kint dolgozni a mezőn, és vasárnap. A hatnapos munkásoknál, mint szabadság, vagy szabadnap nem volt. Mint csak az egy munkaszüneti nap volt, a vasárnap.

Semmiféle kulturális lehetőség nem volt a summásoknak. Mert a pusztán mozi, vagy valamilyen kör, mint ismeretes volt az olvasókör, az sem volt. Maradt csak a summásoknak az, hogy egymást szórakoztatták, már amennyiben szórakozásnak lehetett nevezni: kártyáztak, citeráztak. A fiatalabb korosztály meg kint az udvaron peckáztak: olyképpen, hogy húztak egy fonalat, körülbelül egy és félméter hosszút. A vonaltól 5-6 méterről a pénzt dobták a vonalhoz. Az volt az első, aki a vonalra dobta a pénzt. A két filléres váltópénzt használták a játékokra. Egy-egy játékos több 2 fillérest is játékba hozott. Általában 6-8 férfi játszott.

Érdekes játék volt. Szinte órákig eljátszottak a fiatal emberek. Aki első volt, az összeszedte a pénzt, és markába összerázta és azt feldobta, az volt a szabály, hogy az irás látszott, akkor azt a pénzt a játékos megnyerte. Minden játékos először csak egyszer dobta fel a pénzt. Ugy rázták föl és dobták fel a pénzt, hogy sorban voltak a játék kezdetén. Mindaddig sorban ját-

szottak, amíg csak volt pénz. Annak ellenére, hogy nem nagy összegben játszottak, azért volt aki egy-egy alkalommal 2-3 pengőt is nyert. Másik alkalommal meg elvesztette. Ez a játék nem számított szerencsejátéknak. A kártyával a 21-es játék szigorúan meg volt tiltva. Nem is igen fordult elő, hogy próbálkoztak volna játszani. Egyébként az idősebbek leterítették egy pokrócot, a hodályba, vagy éppen jó idő esetén kint az udvarban, és ott kártyáztak, de csak szórakozásból. Zsiroztak, durákoztak. Csapdlecsacsiztak. Meg még malmozni is szoktak. Sakkozni nem láttam az embereket, igen, esetleg egy-két alkalommal. A summásgazdánk volt egy tölcseres gramafonja és az is szórakoztatta az embereket. Rádió nem volt.

Én már akkor is megfigyeltem, hogy amikor a summások reggel mentek ki a határba dolgozni, vagy kivitték őket kocsival, mert olyan is megtörtént, hogy minél előbb érjenek a munkahelyre. Nem daloltak. De viszont már estefelé, amikor kezdett a nap lemenni, daloltak. Este meg gyalog mentek /haza" bizony, hogy öreseste volt. Pislákoló petróleum lámpa fényénél vacsoráztak. A summás szerződés azt tartalmazta, hogy reggel félnyolctól nyolcóráig reggeli idő, és 12-től meg 13 óráig ebédidő járt, valamint Szentmihály napjáig, amely szeptember 29-én van, addig járt félóra uzsonna idő, félöttől öt óráig. Reggeli a pusztán március 19-én kezdődött, és november elsejéig tarott.

A summások sokféle gyalogmunkát végeztek, az uradalmakban. Csak állatokkal nem dolgoztak, hanem azokkal az éves cselédek. Egy pusztán igencsak sokféle gyalogmunka volt. Párat felsorolok: a férfiak kaszáltak, arattak, gabonacsépléskor kévéskazalon, szalmakazalon dolgoztak. Takarmány kazalt rakták. Ősszel cukorrépat, kukoricát szedték. A nők amíg csak kapálni kellett mindig kapáltak, sarabolástól kezdve az egyelésig, a növényeknek a betöltését, utána meg a gazolását végezték a legnagyobb kánikulában is. A nők a cséplőgépnél a gabonakévéét vágják, aratáskor markot szedtek. Gyűjtöttek szénát, mindenféle takarmányt. Amikor a behordás volt, akkor meg a takarmányt rakták fel a szekerekre, vagy éppen a kocsikra. Pusztán, amikor megkezdődött a masinázás: úgy július közepe felé, és bizony hogy eltartott úgy szeptember derekáig is. A masinánál mindenféle munka roppant nehéz volt, és hosszú ideig tartott. Így igaz, hogy akkor volt jó, amikor esett az eső, mert akkor lehetett pihenni. Meg olyankor amikor elszakadt a gépnek valamelyik hajtószíjja. Ha a főszíj szakadt el, akkor 10-15 percig megállt a munka- Meg az is jó volt, ha hozatni kellett a gőzgépet, és a cséplőgépet, elevátort, és a többi felszerelést, mint például a fetskendezőt, és a bódékocsit. A vándorlás nemigen fordult elő a pusztán, mert egy helyre több százholdas tábláról hordták a gabonát. Ilyenkor is együtt dolgozott a cselédség, a summásokkal. Ugy voltak mint a jó testvérek. Csak azért a summásoknak annyiból mégis jobb volt, hogy fél évig nem kellett nekik a pusztán dolgozni.

Ugy vélem, hogy ide kívánczok: A summások 6 hónapig voltak a pusztán. De később gyakorlattá vált, mint például Inámpusztán, Göllébe, és Heténybe, hogy 20-30 férfi hónapszámosként a pusztán maradtak. Ugyanis a hónapszámosok annyiban különböztek a summásoktól és a napszámosoktól, hogy egy hónapra szólt a szerződésük. Ha az uraknak úgy tetszett a hónapszámosnak hónap közben is felmondtak. Annyiból volt jobb a hónapszámosokétól, hogy biztosítva volt egy egész hónapra a munkájuk. Dolgoztak az állatok nevelésénél, tinóistállóban, göbölístállóban, tinókat hizlalták. Ez is roppant nehéz munka volt. Mert minden nap korán reggel kellett kelni és estig folyton dolgozni. Igaz, hogy ezt fizették meg a legjobban, a kaszás munka után, mert még vasárnap is dolgozni kellett.

Ide kívánczok, hogy az ilyen hónapszámos férfiak: közben megismerkedtek a cselédlányokkal, és feleségül vették őket. Így a summáslegényből mezőgazdasági cseléd lett. És ha utána ha alkalmas volt, akkor négyökrös béres is lehetett. Lovaskocsis már nemigen, mert az már a cselédségnél rangot jelentett ha valaki lovaskocsis lehetett. A summás élet a sorsfordulóig létezett, ismétlődött mint az éjszaka után a nappal. Míg a felszabadulás nem történt meg a summások minden évben május elsején jöttek, és november elsején pedig mentek vissza a falujukba. Somogy megyébe Zalánól, és Vas megyéből jöttek a summások, hol az egyik pusztára, hol a másikra szerződtek. Egy kutya volt, mert azonos bánásmód volt mindegyik pusztán. A summások vándorélete megszűnt 1945 után.

Önkéntes: Honismereti gyűjtőpályázó!

Jeli József

Pécs

Magyarürogi u.118.

7635.

Másod példány!

T a r t a l o m :

- 1./ Somogy megye Inámpusztai kisvasút 1 fénykép.
- 2./ Volt régi cselédház ,és s udvara, Inámpusztai.
- 3./ özv. Megyeri Károlyné Inámpusztai lakós.
- 4./ Inámpusztai, államigazdaság nyári alólja.
- 5./ Summások, és a cselédek kapcsolatai, 4 oldal.
- 6./ Ilonka, volt summáslány szolgálónak ment 6 oldal.
- 7./ A summások lakása/ 7 oldal,
- 8./ A summások élelmezése/ 8
- 9./ Kenyérsütés, kulturális lehetőség, gyalogmunka/11

Fénykép eredeti példányon.

Somogy megye Inámpusztai
kisvasút.

Inámpusztára vezető, most már rátkán használt, iparvasuti pálya. Még a sorsforduló előtt a vasuton szállították a mezőgazdasági terményeket, búzát, egyszóval minden nemű gabonát. Az iparvágány kötötte össze Attala- Csoma vasút állomást Inámpusztával. A személyszállítás is ezen a kisvasuton történt.

1978 nyarán itt jártam, és erre mentem gyalog a régi pusztára. A felvételt fiam Jeli Zoltán készítette, és hívta elő, majd nagyította ki. A táj még a régi, de már minden más. Az 1940-es években Inámpusztán 250 mezőgazdasági család élt. Még minden évben a 6 hónapos summások azok is elég sokan voltak 250-300 személy.

Mikor ott jártam, igencsak meglepet, mert egy-két családot találtam csak a pusztán. 1945 után a puszta úgy kiürült, mintha járvány pusztított volna. Az emberek a pusztát elhagyták és elmentek a közeli falukba, Gölle, Nak, Lápafő, és a közelben lévő pusztákra ahol nagyobb megélhetőség volt. Mint ilyen Cserepes, ahol államigazdaság létesült, az jelenleg is meg van.

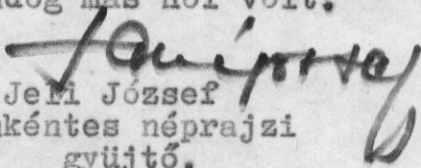
Inámpusztai, 1978 június 20.

Jeli József
Jeli József
önkéntes néprajzgyűjtő

Fénykép eredeti példányon.

Itt lakik özv. Megyeri Károlyné
76 éves volt cseléd asszony
Somogy megye régi Inámpusztá átalakított cselédház.
Ház előtt két águ akácfa, kevés ággal, és levélel.
A fát is a sors ép úgy meg tépázta, mint az uradalmi
cselédeket. A csonk fa levelei inkább sárgák, mint
zöldelnének. A ház udvari ablakán kisüvegszemű ablak
nyitotán is kevés fényt ad. A gazdasági épületek még
mindig a régiiek. Közvetlen a ház végében dűledező disznó-
ól, tanulatlan mester ember munkájának nyomoit viseli a
baromfiol, ember magaságu deszkából össze-tákolt, szalmás
tetős téli, nyári gonyhó. Az udvaron kerekeskut.

Aki cseléd sorsban élt azt tudja, hogy még az uradalmi
cselédnek gyümölcsfát sem tudott ültetni, mert földje nem
volt, a konvenció s kert meg mindog más hol volt.

Jéri József
önkéntes néprajzi
gyűjtő.

Somogy megye Inámpusztai
kisvasut.

Inámpusztára vezető, most már rátkán használt, iparvasuti pálya. Még a sorsforduló előtt a vasuton szállították a mezőgazdasági terményeket, búzát, egyszóval minden nemű gabonát. Az iparvágány kötötte össze Attala- Csoma vasut állomást Inámpusztával. A személyszállítás is ezen a kisvasuton történt.

1978 nyarán itt jártam, és erre mentem gyalog a régi pusztára. A felvételt fiam Jeli Zoltán készítette, és hívta elő, majd nagyította ki. A táj még a régi, de már minden más. Az 1940-es években Inámpusztán 250 mezőgazdasági család élt. Még minden évben a 6 hónapos summások azok is elég sokan voltak 250-300 személy.

Mikor ott jártam, igencsak meglepet, mert egy-két családot találtam csak a pusztán. 1945 után a pusztá úgy kiürült, mintha járvány pusztított volna. Az emberek a pusztát elhagyták és elmentek a közeli falukba, Gölle, Nak, Lápafő, és a közelben lévő pusztákra ahol nagyobb megélhetőség volt. Mint ilyen Cserepes, ahol államigazdaság létesült, az jelenleg is meg van.

Inámpusztá, 1978 június 20.

Jeli Zoltán
Jeli Zoltán
önkéntes néprajzgyűjtő

Itt lakik özv. Megyeri Károlyné
76 éves volt cseléd asszony
Somogy megye régi Inámpuszta átalakított cselédház.
Ház előtt két águ akácfa, kevés ággal, és levélel.
A fát is a sors ép úgy meg tépázta, mint az uradalmi
cselédeket. A csonk fa levelei inkább sárgák, mint
zöldelnének. A ház udvari ablakán kisüvegszemű ablak
nyitotán is kevés fényt ad. A gazdasági épületek még
mindig a régiéek. Közvetlen a ház végében dűledező disznó-
ól, tanulatlan mester ember munkájának nyomoit viseli a
baromfiol, ember magaságu deszkából össze-tákolt, szalmás
tetős téli, nyári gonyhó. Az uávaron kerekeskut.

Aki cseléd sorsban élt azt tudja, hogy még az uradalmi
cselédnek gyümölcsfát sem tudott ültetni, mert földje nem
volt, a konvenciós kert meg mindog más hol volt.

Jósi József
Jéli József
önkéntes néprajzi
gyűjtő.

özv. Megyeri Károlyné Somogy megye
Inámpusztai lakós

Mikor ott jártunk a fiammal, engem nem ismert meg. Mondtam, hogy a fiával sokat veszekedtünk: hörcsökös gyerek volt! - mondotta édesanyja. Sajnos a Miklós nem lett rendesember, mert nem helytálló. Nem is tartom vele a kapcsolatot - mondotta Megyeri Károlyné.

Második férjem is meghalt. Most már csak egyedül élek itt a pusztán. Nem volt valami közlékeny nem is akarta, hogy fényképet készítsünk. Minek, nem érdemes, ő már nem sokat számít a mai világban - mondotta az idős asszony.

Nem is jött ki a kiskapun. Szomuru arca is inkább a multat mutatja, mint a jelent.

- Én már a jövőre nem igen gondolok! - mondta Megyeri Károlyné. A háttér a ház előtti kiskert, a kerítése vékony gallyal elkerített.

Inámpusztai, 1978. június 20.

Joci József

önkéntes néprajzgyűjtő

Aki a multat nem felejtí el, az nem is lehet szegényember. Én is így vagyok. Habár feszültséget okoz, de van rá orvoság, mert leírom a régi világ történetét. Itt is nagyot váltsozott a világ. Csak az tudja, aki valamikor itt élt, hogy akkor, mi volt és most mi van. A régi pusztá elnéptelenedett. De azért teljesen nem hagyták el az emberek a pusztát. Mert államigazdaság van, és pár család még itt él. Így igaz, hogy mindentől igen el vannak zárva. A legközelebbi falu Nak, ez már Tolna megyéhez tartozik. Igen csak országosan ismert Nak mezőgazdasági termelőszövetkezetéről. A régi pusztá kelős közepén nyári akol, ahol fiatal magyartarka üszök, tehének éppen a nagymelegben deleltek. Mint Megyeri Károlyné is mondotta, hogy még most is szépen terem a föld. Csak meg kell művelni. Fiatalság nincsen, mindent a gépek csinálnak - mondotta az idős volt cselédasszony. Mikor itt jártam, a tikaštó melegben, nagyobb csend volt mint a temetőben.

Inámpusztá, 1978. június 20.

Jeli József
Jeli József
önkéntes néprajzgyűjtő

4437.

S z e m é l y i - l a p

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához.

A pályázó neve: Jeli József, Pécs, Magyarürögi ut 118 sz./7635/ nyugdíjas.

A beküldött pályamunka címe: A Summások és a pusztai gazdasági cselédek kapcsolatai.

A gyűjtés helye/helyiség/, ideje és egyéb körülmények: 1978 nyarán jártam a helyszínen és akkor gyűjtöttem össze az adatokat, meg visszaemlékezésből.

Az adatközlők: Megyeri Károlyné Somogy megye Inámpusztai lakos, háztartásbeli.

A pályázó további gyűjtési/pályázati/ tervei: Van olyan tervem, hogy az 1982-es évben, azt írom le, és gyűjtöm össze, hogy 1945 előtt pusztákon, melyen virágoskertek, és konyhakertek voltak. Gazdasági cselédeknek az állattartása, hogy volt szabályozva, és milyen piaci lehetőségek voltak, a termény és az állatok eladása tekintetében.

Eben az évben kérdőív alapján készítettem el a családuk történetét mint cselédekről. Így igaz, hogy szeretem csinálni a Néprajzgyűjtést csak idő kérdése!!

Maradok elvtársi üdvözlettel:

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs, Magyarürögi ut 118

7635

Fényképeket Jeli Zoltán fiam készítette, együtt lakunk.

Jeli József: A summások és a pusztai gazdasági

csalédek kapcsolatai

c. dolgozatához

A szerző visszaemlékezést készített gyermekkori emlékéiről - azt a meghitt kapcsolatot örökölte meg, amely a pusztán élő gazdasági csalédek és a Vas, és Zala megyékből a pusztára érkező sommások között kialakult. A pályamunka tizenegy gépelt oldal és négy darab szöveges magyarázattal is kiegészített fényképet tartalmaz. A fotókat a szerző a közelmúltban készítette, amikor visszalátogatott gyermekkorára színhelyére.

A dolgozat az 1930-as évek eseményeit örökíti meg. A helyszín: Inám-puszta.

Bevezetőként mintegy bemutatja a családját. Hallatlan érzékeléssel adja vissza a családtagok között meglévő kapcsolatot - azt a szeretetet, mellyel nagyszülei körülveszik az akkor 7-8 éves gyermeket, a tiszteletet, amivel a kisfiú nagybátyjaira tekint, a csaléd-család egymás iránti felelősségét, az összetartást, a gondoskodást.

Ugyancsak hasonló érzelmekkel ír a pusztára érkező sommásokról. A csalédség és a sommások között kialakult testvéri szeretetet, csaknem családi kapcsolatot mutatja be.

Néhány sorban nagyszerűen tudja érzékeltetni azt a félelemmel vegyes tiszteletet is, amely a pusztaiakat az uraikhoz fűzi.

A dolgozat nagyobb része a sommások életkörülményeivel, munkájukkal és szokásaikkal foglalkozik. Részletesen leírja a szerző azt a hat hónapot, amit a távoli vidékekről a pusztára érkezők itt töltöttek: megérkezés, a szálláshelyek elkészítése, munkavégzés, munkamenet, étkezés, tisztálkodás, szabad idő.

A dolgozat egy nagyon jó stílusérzékeléssel, keresetlen őszinteséggel megírt novvellának is elfogadható, hiszen az olvasó szinte a szeméi előtt látja elvonulni az eseményeket, jellemeket lát kirajzolódni, s teljesen azonosulni tud a "mű" "hőseivel".

Példának csak egyetlen képet említenék: "Amikor itt jártam, a tikasztó melegben, nagyobb csend volt, mint áttemetőben" - írja a valamikori pusztára visszalátogató szerző.

Csupán egy megjegyzést tennék: jó lenne a már elkészült dolgozatot még egyszer átolvasni s a kisebb, főleg formai hibákat kija-

vitani. Például külön sorba kerülhetnének, és gondolatjellel elválasztva szerepelnének a párbeszédék, vagy újrafogalmazva tisztább, érthetőbb mondatokat kapnánk. Erre is álljon itt egy példa: "Aki a multat nem felejtí el, nem lehet szegényember". Miért, ha valaki elfelejtí a multat, az már lehet szegény ember? A pályamunka ezek mellett az apróbb hibák mellett is nagyon szép, és értékes. Csak biztatni lehet a szerzőt írjon minél többet, s újra "átfésűlve" a dolgozatot, nagyobb olvasóközönség elé is kerülhet a munkája.

Kaposvár, 1981. szeptember 21.

Takács Éva

Takács Éva

történész-muzeológus